

**Darvoudou
bet c'hoarvezet
e Breiz
euz 1940 da 1944**

**Eun danevell all
gand
Korantin Riou**

**Deg pladenn
nevez**

N° 15

Urda

NEVEZ

BRUD NEVEZ

KELAOUENN VREZONEG MIZIEG

N° 15 - MAE 1978

Rener : Andreo Merser
Sekretour : Jakez Salaun

An oll lizerou ha skridou a zo da veza kaset da : BRUD NEVEZ, 6 ru
Beaumarchais, 29200 BREST.

Priz an niverenn-mañ : 8 lur

Koumanant-bloaz : - priz ordinal : 50 lur
- koumanant-skoazell : azaleg 60 lur
- studierien, soudarded : 30 lur
- liseaned : hanter-briz, 25 lur
- broiou estrañjour : 60 lur

Eur houmanant-bloaz a dalvez evid 10 niverenn.

Ar chekennou-bank a zo da veza kaset war-eeun da : Brud Nevez, 6 ru
Beaumarchais, 29200 BREST.

Ar chekennou-post a zo da veza laket war ano P.-M. Mevel, C.C.P. 1499-55
Roazon.

I.S.S.N. : 0399-7014

Disklêriet hervez al lezenn : Kenta trimiziad 1978.

C.P.P.A.P. : n° 34.627.

Ar merour : P.-M. Mevel

Moulet gand Ti-moullerez ar Martolod, er Gelveneg (Imprimerie du Marin,
le Guilvinec).

C. evid an oll bennadou.

N'eus ket a aotre d'embann eur pennad diwar Brud Nevez, heb beza bet an
aotre d'henn ober.

Ar skridou hag ar pennadou a vez embannet e « Brud Nevez », n'emaint ket
da veza laket war gont ar gelaouenn heh-unan, war gont ar re o-deus skrivet
anezo hebken.

Ar skridou ne vint ket embannet a vo kaset en-dro ma vez tu.

TAOLENN

- Naig Rozmor : Hosanna	P. 2
- Son ar butuner	P. 3
- Yann ar Halvez : Son person Plougasnou	P. 5
- K. Riou : Troiou-kamm ar zanit dizano	P. 6
- Yves Miossec : Dreist ar mor braz III	P.12
- [redacted] : Istor : Diwar-benn darvoudou- 'zo bet c'hoarvezet e Breiz euz 1940 da 1944	P.19
- A. Keravel : Ar skrid-diazez sevenadurel evid Breiz	P.25
- F.B. : Pladennoù nevez	P.29

HOSANNA

Pa rez d'an tan-gwall diroll e va hroazlez
Ha diskenn en eur gorolli, da gelhia din va daoulin,
Pa stag va halon da c'hoari taboulin,
Pa nij laboused beo va divronn daved da bokou,
Pa deh souden va mez ha va lorch,
Pa hourvezan evidout reiz ha kinniget,
Pa ziwaneienenn dindan da vizied,
Pa stign da oll izili dirag va noazder,
E vez dihun ar zerpant koz en e wezenn avalou.

Pa deuez da en em starnia e va divesker digor,
Pa vezan a-bez goloet ganez,
Pa en em vesk or c'hwezenn hag on terzienn,
Pa dreuzez va horv a flemmadennou,
Pa evez ar hlemmou war va muzellou,
Pa isez ahanon beteg alteri,
Pa groaz va daouam da houlen gras,
Pa skrijom on-daou en eur memez mezventi,
E vez deuet ar mare da honid an eost.

NAIG ROZMOR

Son Ar Butuner

1. Laket em-eus em fantazi
Kemeret eur horn da fumi,
Evid fumi eur horniedad
Gand eun daou pe dri kamalad.
Me 'gompozo eur ganaouenn
War sujed ar vutunerien.
2. Nann, ne n'eus ket brasoh mizer
Pa vank butun d'ar butuner,
Poan ha chagrin vez 'n e spered
'Vel ma 'nije bet gwall-gleñved.
Atao ema en nehamant,
En defod butun pe arhant
3. Pa vez gantañ kavet arhant,
Setu dezañ soulajamant:
Neuze e ya d'ar bourk tosta,
Leh ma vez butun da werza :
Butun-karod pe butun-korn,
Gand m'e-nevo, ne ra forz pesort.
4. Pa 'n-eus bet butun, ar butuner
A ya joaiuz 'trezeg ar gêr
Da lared d'e zous koant Loeiza :
« Gra eun tamm tan din da domma,
Ma fuman eur horniad butun,
Rag re bell 'zo emeon war yun. »

TROIOU-KAMM AR ZANT DIZANO

« Et si les saints s'en allaient tout seuls ?
Ce ne serait pas étonnant.
On ne sait plus à quoi ils servent.
On ne connaît plus leurs noms. »
J.P. Helias, « Le Cheval d'Orgueil », p. 531

Gand eun istreved striz e helled mond beteg ar japel. Eun dudi 'oa, e miz mē, bale en disheol, etre an daou gē. Memez en hañv e chome gleb an douar, didan eur geot druz ha ne zeue mui beuh ebed da beuri, nemed e vefe dre laer, skoachet mad gand al lann hag ar balan. Rag ne oa ken tud paour awalh 'vid kas o beuh da glask he boued en heñchou du.

Piou 'oa ar zantig kuzet er japelig-mañ, neuz dezi da veza eun tamm karrdi koz ? Bez' helled a-vad chom aze e peuh, da bedi. Ne zeue den d'ho tirenka, na ki na kaz. Al laboused ? Ha direnket e heller beza gand kan ar voualh er spern, hini ar vilfid e beg eur weenn bubli, ar goukou o tremen, al laouenanig war vord e reiz e man ar hleuz ?... Hag ar zant, o vousec'hoarzin, a roe deoh e vennoz.

Aze 'oa abaoe meur a gantved. Grêt 'oa bet e skeudenn gand kalvez ar harter, a lavarer. Dizofjet ano ar hizeller... 'vel hini ar zant. Koulskoude, ma zelled pell ha piz ouz sichenn ar skeudenn, e temweled eun tamm tres liou ruz. Relegou ano ar zant ? Marteze 'walh !

*
* *

Eun abardaez a viz du 1971, d'ar rouz-noz. Avel-vor, lukachenn stank. Kristen ebed er parkeier.

An den a ziskennas euz eun hir a oto ruz, dirag penn an istreved. War dro daou-ugent vloaz e oa, paket en eur vantell-hlao re ledan. Ha friet-mad. (N'eo ket pehed beza fri-hir, nann ?)

Euz e chakod e tennas eun tamm kartenn « Etat-Major » hanter zispennet; selled a reas outi ouz goulou e oto : « Maon digouezet ! » Eun tammig riskluz e kavas ar geot hag an deliou maro. Hiniennou euz ar re-mañ, savet enno c'hoant farsal gand an avel, a nijas ouz e veg : flak ! Ne reas van eveljust ouz eur seurd c'hoari. Tostad a rē ouz ar japel, daoust ma kave displejuz-tre louza, gand al lag, traoñ e otou. (Ar blouked-mañ ne ouzont kêt digeri heñchou prop 'vid an douristed !) Trumm, e nijas kuit eur voualh : « Harz al laer ! al laer ! al laer-noz ! » Ne gilas ket an aotrou 'vid sinadou ken dister. Eun den modern e oa, ha nann eun drouiz euz amzer Verkingetoriks !

Digeri 'reas dor ar japel. Setu-eñ e-barz. « War 'n tu kleiz... Aze 'mañ. Eñ eo sur. » Eur zell a reas tro-dro. « N'eus sant all ebed... Mad ar jeu. » Kant dollar didan ar vantell-hlao frank, re frank. Gand e zorn kleiz e serras an nor a glemmichas. Eñ ne glevas ket anezi. Kreñvoh 'oa an avel, duoh an noz, da hlao bij e oa troet al lukachenn.

An den : O ! O ! Redom buan beteg an oto !
Ar zant : A ? Gwelom !

Riskla 'reas al laer ha koueza war e fri-peul en eur bern kōh-saout. (Bez 'hell c'hoarvezoud kement-mañ gand n'euz forz pe gristen !) « Gast ! » a laras-eñ en e yez. Erfin, e gasketenn frapet gantañ war e zaoulagad, e tigouezas beteg e wetur. Dihwezet 'oa ar rod a-raog kleiz. « Piou an diaoul... » Prim-ha-prim e lakeas er houfr ar skeudenn paket en eur pallenn. Ha dao da jefñch ar rod, hep pedenn reiz ebed, bezit sur !

Vr !... Vr !... Setu ar zant en hent. Biskoaz n'e-noa soñjet e vefe êt da bourmen evelse. Gwechall, da geñver e bardon, goude ar gousperou war an ton krampouez-gwiniz, e brosesion ne rē ket eur hard-leo. Ha war bouezig, 'vid ma hellfe ar re goz mond d'e heul heb troh-anal, 'vid m'o-defe ar yaouankizou amzer d'en em zelled, 'pad ma tregerne - tregerne ? n'eo ket gwir ! - eur hantik ha ne oa bet morse e hini.

Eun eurvez war-lerh, e tigouezas an den e tousmah kêr. Pres warnañ. Atō. Ne jomas ket a-zao p'edo ruz ar goulou en eur hroaz-strêd. Hag eur polis gagn a oa aze. « 200 lur ! » Ar zant a c'hoarzas didrouz : eun darvoudig a lak eur veaj da veza bourrusoh.

Pemp munut tiz, hag an oto a-zao 'vid mad. An den a zougas ar skeudenn pallennet beteg eur gambr tomm, kloz mad, heb avel sil. Ma kredas d'ar zant e oa deut an hafv en e, japel, an hafv heb laboused o kana. Med trouz a oa en-dro dezañ, kalz, muioh 'ged en istreved zu. Eur vaouez a zellas outañ, a flouras e goad garo gand he bizied mistr, hag a laras, gand doñjer : « Med preñvedet eo ! » Mab an ti - eur weenn bubli war-dro pemzeg bloaz, bleo dezañ 'vel eur Jezuz-Krist sinema, lunedou du war e dogn a fri, - a astennas e vuzellou ken e vije bet tu da zeiz yar da gluda warno : « Ha brein eo ! » (Ar pôtrig a gare e vammig !)

Bez' e teuas ivez eur verhig, nao bloaz bennag, bragezet 'vel he breur, med ne zouge ket a lunedou, ha berr e oa he bleo. Kemer a reas ar zant en he dorn kleiz, termen he dornig dehou war 'r hoard (eun allazig !), ha siriuz-tre, e tiskouezas anezañ d'he zeir merhodenn vreizeg, azezet en eur gadoreh. « Setu eur brosesion mod nevez », a laras ar zant d'e vaz. Goude, ar vouillez vian a renkas anezañ e-touez sent all : seiz sant eskob Breiz-Izel, sant Gwenole, sant Edern,... hag eun dousennad re all.

Neuze ez eas an tiegez da zebri koan, hep pedi sant ebed da dañva ar zoubenn, heb rei da hini anezo an disterra profig, ha pa ne ve bet nemed eul lost-marh. Koulskoude - red eo merka kement-mañ - ar plahig a zeuas d'o gweled. Ma teuas sôñj d'ar zant euz bugale e garter, gwechall, pa vezent digaset dirazañ gand o mamm, 'vid m'hellfent touch anezañ ha tenna digantañ e vennoz.

A-daol-trumm, reuz er zal-debri; komzou garo a nije etre tad ha mab en eur yez dianav. Ha setu o tremen, 'vel eun tenn, ar pôtr e fri togn, o vlej al evel eul leue diskrohennet. N'ehanas ket ar flao hag an talabao evid se : 'michañs e kendalhe ar gerent da dabutal diwar-benn o ebeul. Ha distalet an dôl, tad ha mamm a yeas pep hini d'e gambr.

Da zeiz eur diouz ar mintin (eur an heol ha nann hini ar gouarnamant) e savas on tud. N'o-doa ket saout da horo, na moh da voueta. Eun tamm peuh bennag a oa deut da heul an nozvez. Marteze ne oa ket parfet-parfet an traou, med didrouz e chome an eil hag egile. Debri 'rejoint lein (lein, e mod Kerne), ha pep hini d'e du.

*
* *

« Va den a oa 'ta marhadou sent koz ha kozachou all. Da lared eo e prene, e werze, e troke, da lakad e voujedenn da greski 'veljust. « Em yaouankiz, e soñje ar zant, am-eus resevet

a-wechou tud euz ar ouenn-se, a bede ahanon d'o sikour, en o micher, a bromete din... Med dizoñjal a rênt buan o fromesaou, eur wech grêt ganto o zaoliou kaer. »

Da zeg eur e teuas tre eun denig treud, disto-krenn, siriuz 'vel eur bolom koad, eur harnedad chekennou gantañ en e zorn kleiz. Piz e sellas ouz ar skeudennou, ouz ar zichennou. N'ouzon perag e houlas, dirag sant ar japel gollet : « - Pege-ment ? - 500 lur... nevez. » E oa o vond da brena ar zant ? Hemañ a zellas outañ, dicheg. Sponta 'reas an denig moal ? Marteze, rag krena 'rê e zorn, hag, o tastum e chekennou, e lgras : « Re ger 'vid eur paour-kêz treu 'veldom-me. Kenavo ! »

Da unneg eur nemed pemp, setu eur plah yaouank, eun dekenn, gwisket cheuh. Estlammi 'reas va den dirazi... hag hi a estlammas dirag ar merhodennou. « N'emaint ket da werza ! » a zistagas, tristig, ar fri-peul. Mond-ha-dond a reas-hi dirag an oll skeudennou. Kemer a reas unan bennag en he daouarn o ivinou gwer. Dirag ar zant dizano e chomas 'pad eur vunutenn. Prena 'ray ?... Paseal 'reas ivin hir ha lemm he biz braz dehou war he muzellou ruz-tan. Hag, en eur huanadi : « A ! », kuit heb ranna grik.

Unneg eur hanter... Drin... Hag en ti, eun den korfet-kaer, e ziskoaz ledan, warnañ eur vantell-hlao frank, re frank. Eun tamm friig a netra euh e vuzellou teo : neuz d'eur pesk. Daved sant Korantin ez eas 'ta. Med patron Kerne ne blijas ket dezañ. Perag ? Kit da hoùd e petra e soñj an dud hag a wel kement a draou war o skramm tele ! Aon a zavas en den da veza boued ar zant, 'vel gwechall pesk Ploudiern ? Erfin, ne brenas netra. Marteze e kave gweloh, ar friig a netra gand e vantell re frank, ober 'vel ar fri-peul : mond da jaseal sent er chapelou kollet...

Da greisteiz, mern. Droug en ozah. Cholori adarre etre tad ha mamm. Ar verhig a leñve, ar weenn-bubli a zelle ouz an emgann, o vousec'hoarzin droch.

Ar zant : « Va « ferhenn » a chintras e zerviedenn war gein ar haz. Spontet, e tistroas buan ar wreg d'ar gegin. Neuze an den a zeuas beteg ennon, a bakas ahanon, trumm, rust, 'vel ma vije bet o vond d'am frika etre e vizied kaled, a bignas d'ar grignol, va staplas e-touez ar merhodennou torret, ar pallennou roget. E pinijenn. Esoh dresa eur zant koad 'ged « mestronia ar vuanegez hag ar c'hoantegeziou diroll », e-giz ma lare sarmoner va fardon diweza. »

*
* *

Ar bloaz war-lerh, da viz du, ar mab a dorras e har gand e.

voto.

Bloaz goude, da viz du, e tistroas ar wreg da di he mamm, da zivouza.

Peuh a oa en ti ar bloaz all : 'pad tri miz, ar chaseour sent koz, paket war an tomm, a oa bet lakêt el loñch gand ar varnerien.

*
* *

Da viz du, pa zistroas d'ar gêr, e seblante ar fri-peul beza pignet eun tamm furnez. (Lod' a lar eo ral traou 'velse). Pignad a reas d'ar grignol. Ar zant ne oa ket debret c'hoaz gand al logod. Mond a reas en oto gand e « berhenn ». Ha kemer hent Naoned-e-Breiz. E kêr an Duked, ar marhadour sent e-noa eur hamarad a hellfe prena ar skeudenn goz. Pell diouz e vro hinidig, e vefe, marteze, sioulloh ar zant. Alaz ! N'edo ket an Naonedad er gêr... Ne fellas ket d'am zen ober eun dro wenn ha goulllo. Mond a reas da Zant-Fiakr, eur barrezig e kreiz ar winieg, evid prena muskadig, ken plijuz da eva pa liper istr pe ligistri. Or zant a gavas Fiakr donezonet-kaer : gwiniégour e Bro-Naoned, ha liorzour e Pouldruzig. N'eo ket permetet traou evelse, dreist-oll pa 'z eus sent ha n'o-deus ken na bod na loj...

Eun tammig badaouet e oa ar blienier o tistrei war-zu ar gêr. Med ne bilas moger ebed. Ha bravoh ober hent gand eun den chichant 'ged e kompagnunez eur penn-môn's diwar zour.

*
* *

Ha d'an deiz war lerh, a-raog ar rouz-noz, dao adarre en oto ruz. Eun eur goude, e chomas ar wetur a-zao. An den a ziskennas war an hent godronet. Selled a reas ouz e gartenn. Selled ha solded... « Aze 'oa an istreved, gurun ! »... Aze 'oa... Ne oa ken. Nag istreved, na kê, na chapel, gwasoh c'hoaz !... Talgosou a oa berniet an eil war egile, relegou eur bed all, o hortoz an tan. Dirazor, eur gompezenn, digor-frank 'vid c'hoariou foll an avel-vor. (Darn a gont ne zant ket an deknokratet an avel, ha gwir eo e vevont en disheol hag en disklaou.)

Setu on den « nehêt 'vel sant Per gand e behed. » Evid priz ebed ne zistrofe d'ar gêr gand ar zant... Goude prederia eur pennad, 'pad ma krigne e ivinou du, e reas e zoñj kas anezañ d'an iliz-parrez. (Petra ho-pije grêt, c'hwi ?)

Den er ruiou d'an eur-se : bian ha braz a zelle ouz an tele en eur hortoz koan. Den en iliz : na person na kure. (N'eus mui kureed e parrezioù 'vel Plouiks).

Ar zant : « Va « ferhenn » va dougas beteg an aoter vraz.

Ha kuit ! Kenavo er Baradoz ! D'ar mintin war-lerh e teuas eur beleg en iliz 'vid an overn. Ar person nevez, mod nevez. N'anavezet ket ahanon, ha me n'e anavezen ket. Pa welas ahanon e oa sabatuet-krenn. En e blas e vijen bet ken estonet hag-ên, sur. Ken e laras etre e zent : « Piou hemañ ? Preñvedet eo ! Med euz pleh e teu ? Ha petra ober gantañ ? Kas kelou d'an eskob ? Pedit an tele da zond ? Brud a rafe an dra ze da Blouiks. A-walh 'vid sevel eun abadenn gand ar homiser Bourrel ! » Farsadennou... Ne blijen ket d'an Aotrou Person-mañ : ne oan nemed eur zant koad mod koz. Med ne stlapas ket ahanon e-touez ar bleuniou goeñvet hag al linad a-dreñv an iliz. Va loja 'reas er zekretiri, da hortoz eur respont sklêr a-berz an Aotrou Doue. (Hemañ 'anavez sur e oll zent, nann ?) Ha setu pez a hoarvezas...

D'an overn-bred e pignas - ha me gantañ - war eun doare skabell, e-kichenn ar spled. Prezeg a reas en eur yez ha ne oa ket hini va japel-me. Eun dra bennag a gomprenis memestra : « Neb piou bennag hag anavezfe ar zant-mañ a zo pedet da zond d'ar zekretiri ar henta'r gwella. » Den ne fiñvas. Echu ar brezegenn, ar beleg a lezas ahanon war eur bank er heur.

Goude an overn, eur vaouez koz a zeuas betegennon. Kemer a reas ahanon en he daouarn treud krizet. Ha mousc'hoarzin ! Ha me ivez ! Mai-Gorantina, intañvez gwella mevel braz ar barrez, hi hag he-doa digaset din er japel va diweza boked, pevar bloaz 'zo. Ne oan mui maro 'vid an oll !

Mond a reas da gaoud ar Person, konta dezañ istor va japel. « -Med pe ano a zoug ar zant-se ? - N'ouzon ket 'vad. Eur zant e oa hag ez eo. Roit anezañ din. Emaon o chom e-kichenn e japel a-wechall. Du-mañ e vo tost er gêr. Ha plijadur am-mo o kinnig dezañ kaerra bleuniou va liorz. - Mad, intron, (O la la !) Kasit anezañ ganeoh, ha buez hir deoh ho-taou. »

*
* *

Tiig Mai-Gorantina a oa chomet eur hê en dro dezañ, eur hê gand balan, sperr, lann ha laboused. Hag he mab-bian Tudi a gomze adarre va yez-me. Dispar, eun enezenn baradoz, meulet ra vezo an Aotrou Krist !

Ha ma tistrofe ar zent, ar mod-se ?
Ne vefe ket eston !
I 'oar da betra 'servichont !
Zoken ma n'o-deus ano ebed ken...
War an tamm douar patatez-mañ.

K. RIOU
Eil priz Per Trepos 1976

DREIST AR MOR BRAZ

III

On beaj etre ar Gwadeloup hag ar Martinik ne bad ket pell, tro ugent munut. Ar harr-nij ne glask ket sevel ken uhel en êr, na tost, hag a-raog. Chom a ra war-dro pevarzeg pe bemzeg kant metr. Setu e hellom gweled mad an enezenn-mañ. Dond a ra buan war-zu ennom gand he menezioù begeg, glaz beteg an neh.

En em gavoud a reom warni just a-zioh kêr « Saint-Pierre », ar gêr, ho-peus soñj, bet oll distrujet er bloaz 1902, gand ar menez-tan a vez greet outañ e galleg « le Mont-Pelé », ar « menez Divleo ». Hemañ a zo a-gleiz deom, kuzet e veg en eur goumoulenn wenn.

Kêr « Saint-Pierre » a oa d'ar poent-se eur gêr braz a-walh, peogwir e oa c'hweh mil den warn-ugent o chom e-barz. He gweled a reom dindannom. Med n'eo bremañ nemed eur bourk, eur bourk dister, kluchet e-harz troad ar menez, war vord ar mor, eur mor brao, glaz-du dindan an heol. Trist a-walh eo da weled : an tiez, tiez bihan gand toennou ruz-yell pe ruz-du, hag a vije lavaret ez eus lod anezo o souba o zreid en dour, a zo tiez paour, dislivet ha louz; pell 'zo eo tremenet an amzer ma oa warno al liou melen a roe dezo eun tamm stumm.

EUR MENEZ O TISLONKA TAN

Eun tamm uhelloc'h eged an tiez bihan-ze ez euz war-zu ar menez pevar pe bemp ti braz uhel, a zeiz pe eiz estaj. Ar re-mañ a zo eno war glaster ar parkeier evel eur bern kaoh ki

war eul liñser nevez gwalhet. Pa weler anezo, gwintet ken uhel e-harz troad ar menez, e teuer da en em houlenñ hag o skiant a oa c'hoaz gand an dud o-deus lakaet o sevel eno evel-se. Petra deuiio da veza ar paour-kêz tud a vev eno, ma teu adarre eun devez bennag kounnar a-walh e kreizenn ar menez evid henn lakaad da zisionka a-greiz-toud, eur wech all, tan ha mein-teuz evel trizeg vloaz ha tri-ugent zo ?

Kousket eo bremañ; ne zav ket zoken eur vogedenn diwarnañ. Med piou a oar peur e teuo dezañ dihuna ? Petra c'hoarvezo neuze gand an tiez-se, ken uhel, hag a n'emaint ket ouspenn seiz pe eiz kilometr ouz e veg, heb zoken eun draonienn evid o diwall.

Pa en em gav ar harr-nij a-zioh an enezenn, ez eo eun dudi he gweled. En he hreiz n'eus nemed menezioù sonn ha begeg, stok-ha-stok; etrezo, an traoniennou a zo don ha striz, ken striz ma'z eus just plas enno d'an traon d'an dour da ziruiilla, kas gantañ, gwenn gand an eonenn, euz an eil mên war egile. Eno n'eus nemed koajou. Ar re-mañ a zo dirag on daoulagad evel eun tapis divent hag a ya beteg an dremmwel, eun tapis ken glaz ha ma ne weler e neb leh nag e Breiz hag e Bro-Hall. Ped seurt glaz a zo warnañ ? N'on ket gouest d'henn lavared. Amañ hag a-hont ez eus tachennou glaz-du ha pelloc'h re all hag a denn war ar melen. E meur a blas ez eus re all hag a dosta ouz ar gwer; larkoh e weler c'hoaz re all hag a zo warno evel pikou ruz. Eun tapis marellet euz ar re gaerra !

Kaer am-eus selled mad ne weler ket koulz lavared a zouar labour. E kreiz, war an menezioù, n'eus ket eur park. N'eus ket a barkeier nemed e bord ar mor, tro-war-dro d'an enezenn, war eur vandenn douar striz, war dorgennou izel ha ront.

TAMM PRES EBED WAR DEN

Prest emañ a-zioh Fort-de-France, kêrbenn ar Martinik. Ar gêr a vije lavaret ez eus enni diou lodenn disheñvel. Unan, an hini vihanna, en traoñ, e bord ar mor, war an dizolo, endro d'eur fjord koz ha d'ar porz-mor. Eno, emañ an tiez stok-ha-stok, toud heñvel gand o mogerioù gwenn hag o zoennou ruz, a-hed ruiou eeun-tenn. Eben, al lodenn vrasa, a zo skignet pell, tro-war-dro, en neh, war an torgennou, e-touez ar gwez glaz hag ar fleur; amañ an tiez a zo, evel en traoñ, gwenn o mogerioù ha ruz o zoennou, med kalz int brasoc'h ha bravoc'h; pell emaint an eil diouz egile, kant pe zaou hant metr da nebeuta, pep hini en eur jardin vraz, hanter-guzet dindan ar gwez hag ar fleur.

Ar harr-nij a ziskenn brao hag êz, e Fort-de-France.
Kerkent ha ma'z eo chomet a-zao, ez om digemeret evel eun eur hanter kentoh e Pointe-à-Pitre. Eur wech digoret an nor deom e teu adarre an êr tomm da zaila warnom hag eur barrad-dour d'on lakaad da hortoz eun taol all en avion.

Med ar gaouad ne bad ket hirroh eged e Pointe-à-Pitre. Hag amañ evel eno, kerkent ha ma'z eom er-mêz, e welom adarre eun êzenn deo, bah ha pounner, o sevel diwar an douar. Hemañ a zeh koulz lavared raktal.

Pa dostaom ouz an aero-gar, va daou mignon ha me, on-eus ar joa da weled o mab, Alain, hag o merh-kaer, Marie-Paule, en neh, war al leur-doenn, o hedal ahanom gand o bugale. An êr o-deus o femp da veza yah-mad en desped da dommder pouer ar vro. Rouzet int gand an heol tomm. Ne zeblant ket o-dije bet an disterra poan o houzañv tommder an enezenn e-pad tri bloaz.

O gweled a reom a-bell, med mond beteg enno a zo eun afer all ! Tost da ziv eur e rankim gortoz a-raog. Perag ? Abalamour pa vezer en em gavet e penn ar veaj ez eo red adarre gedal en aero-gar evel ma oa ranket henn ober e Pariz a-raog sevel er harr-nij.

Gedal adarre, perag ?

Gedal a rankom ken na do sellet piz an archerien ouz on paperiou; gedal a rankom goude ken na vo bet rentet deom on malizenn, ha gedal a rankom d'ar fin ken na vo bet furchet homañ gand ar valtouterien.

Med arabad deoh soñjal ez a an traou amañ evel e Pariz. E Pariz, an implijidi a labour mad ha buan, buanna ma hellont, evel ma rit-c'hwil, evel ma ran-me, da lavared eo evel tud rezonabl hag a fell dezo gounid o bara e-giz ma'z eo dleet, heb en em laza, med ivez heb chom da dreinella.

HO KOUNNAR O TEUZI...

Amañ n'eus pres war den ebed. Mond a ra an oll goustadig, goustadig gand o labour. Da genta, pa welit anezo o tond, o vond, o tibrada pe o kas eun dra bennag, ken luguduz an traou ganto, ne hellit ket mired da vousc'hoarzin ha da heja ho tiskoaz. A-benn eur pennad goude, pa deuit da veza inouet o hedal dirazo, e sav en ho kalon eun tamm droug outo. Med a-benn ar fin, gand an tommder pounner a bouez warnoh, ar friantiz a zo ennoh ne vez ket pell o fallaad hag e teuit da veza reiz evelto : ar gounnar a deuz ennoh gand ar c'hwezenn a ziruil euz beg ho fri beteg bizied ho treid hag a zalho da ziruil ken n'ho-po gellat kuitaad an dillad gloan a zo c'hoaz ganeoh.

Med ho pasianted n'eo ket echu ganti da veza gwall-gaset, dreist-oll pa'z it da zal ar pakadou da glask ho malizenn. Er wech kenta ma erruit enni ho-peus peadra a-walh da vond e belbi.

Ar zal he-deus, evel e peb aero-gar, lakom pevar-ugent pe gant metr hej war zaou-ugent pe hanter-kant metr lehed. Eno e welit dirazoh eur bern tud, ar re oa ganeoh bremaig er harr-nij. Eno eh en em gavont oll, hag emaint bodet, pe gentoh berniet, evel ar gwenan en hed war brank eur wezenn-avalou, endro d'eur seurt taol izel ha striz. An daol-mañ he-deus furm eur helh hirroh eged na'z eo ledan, wardro deg pe zaouzeg metr hed ha pevar pe bemp lehed. Warni e tro heb ehan eun espez lerenn blad (a vez greet outi e galleg « un tapis roulant ») hag he-deus marteze eur metr lehed. Homañ a zo warni leun a valizennou; ar re-mañ a vez stlapet warni en eur penn, heb evez ebed, gand an implijidi. M'ho-peus c'hoant kaoud ho malizenn ez eo red deoh da genta klask tostaad ouz an daol hag an dra-mañ n'henn reoh ket heb poan. Ma n'oh na braz na kreñv, e rankit chom war-lerh pe houzoud c'hoari gand hoh ilinou, bounta en tu-mañ, bounta en tu-ze, pe en em zila evel eur zilienn evid mond er renk kenta, pe, ma ne hellit ket mond beteg eno, sevel ho fri dreist tok hemañ pe rei eun taol-lagad etre an daou-ze. Ma n'he gwelit ket war al lerenn ez eo red deoh c'hoari adarre gand hoh ilinou, med en taol-mañ evid dond war ho kiz ha mond eun tamm pelloh beteg eul lerenn all heñvel hag a zo kemend a dud endro dezi. Hag eno ho-po adarre kemend a boan o tostaad.

MATLTOUTERIEI LAOUEI

Pa vezoh eet evel-se eiz pe zeg gwech euz an eil lerenn d'eben, pa ho-po skuillet c'hwezenn a-walh evid koll pevar pe bemp lur e-pad an amzer-ze, ho-po marteze ar chañs da weled ho malizenn o tond dirazoh.

Laouen, e kav deoh ez eo echu ho poan. Med diwallit mad : arabad deoh bremañ kaoud daou zorn kleiz pe e weloh ho malizenn o tremen dirag ho fri heb gelloud kregi enni. Homañ a ya gand ar foeltr hag a ray teir pe beder zro all a-raog ma helloh paka krog enni.

Ma n'oh ket bet biskoaz e sal-pakadou eun aero-gar, ne hellit ket gouzoud pebez gwaskadeg a vez eno pa en em gav eur harr-nij braz ha pegement a boan a vez o klask kaoud ar malizennou. Ha brao c'hoaz m'he-deus homañ d'ah a-walh evid dond beteg ennoh heb beza bet diframmet he frenn. Rag aliez eh en em gav hanter-zigor pe zigor zoken dirag he ferhenn. Peseurt penn a rafeh neuze ma vijeh ar perhenn ?

Kavoud a ra din e rafeh evel ar re a welan amañ : n'eus forz pegen togn e oa o fri a-raog, bremañ, dirag o malizenn digor hag o zammou traou hanter-gollet ez eo eun dreez gweled pegen hir eo deuet da veza.

Koulskoude ne glever den o klemm. Chom a ra an oll da hortoz heb lavared grik, gand pasianted, o daoulagad evel stag ouz al lerenn a dro, evel ma vijent touellet ganti. Ne gredan ket zoken e vije divorfil a-walh o spered evid kompren e hellfe an hini a garfe laerez o malizenn heb poan ebed. En eul leh hag a zo kement a dud ennañ ha ken stank, e hellfe an hini e-nije c'hoant kas gantañ kement malizenn a blijfe dezañ, heb beza paket. N'eo ket lagad skoelf ar paour-kêz archer, hanter-gousket e-touez an dud, a zo o hedal eno, eo a zo gouest da weled pe ya ar valizenn gand he ferhenn pe gand al laer.

Kavet on malizenn ganeom, va mignoned ha me, ez eom da glask al leh ma rankom he rei da furchal d'ar valtouterien. Ar re-mañ a welom buan a-walh, tost d'an nor a vo dleet deom tremen drezi evid mond er-mêz an aero-gar. Eno emaint harpet, hanter-azezet war eun daol hir. Re skuiz int, kredabl, evid chom en o zao hag evid furchal ar malizennou. Pevar emaint eno, o fevar hanter-vorianed. Bez' int paotred vraz, ledan o diskoaz ha reud; eun tamm re lard marteze. Tud laouen e selantont beza, rag eur mousc'hoarz ledan a zo war o muzellou. Med, ar pez a zo gwelloc'h evidom-ni, e leuskont an oll da dremen dirazo heb klask furchal malizenn ebed. Re skuizuz e kavont an dra-ze, a gredan; surroh int, evel o henvroiz, da vevã koz ma ne zachont ket re war o faour-kêr korv.

Ha n'eo ket ni eo a glasko o lakaad da labourad. Kollet on-eus dija amzer a-walh hag eo mall ganeom mond er-mêz da gaoud Alain ha Marie-Paule.

Ar re-mañ a zo braz o joa o tigemered ahanom. Med ne chomont ket da dreina ganeom eno. Kas a reont ahanom buan gand o diou oto beteg o zi, a zo eur pennad brao ahano (tri pe bevar kilometr euz kreiz-kêr), e-touez ar gwez, war eun dorgenn uhel.

TAMMOU LIEN EVID GISCARD

Dre ma'z eom, e welom beb an amzer, a-zioh on penn, a-istribill ouz eun orjalenn, tammou lien gwenn hir ha ledan, treuz ha treuz d'an hent, merket warno gand peñtur ruz, e lizerennou braz, geriou da heti donedigez vad da Brezidant ar Republik, an aotrou Giscard d'Estaing.

Petra a lavarit 'ta diwar an dra-mañ ? Pa deu da zofij deoh diouz an traou a gonte, daou pe dri devez zo, ar hazetennou hag an televizion e Pariz ? Dreist-oll pa 'm-mo lavaret deoh ez eo komunist aotrou m'êr Fort-de-France, an aotrou Césaire hag e guzulieren ? Poan am-eus o kredi o-dije l'osket ar re-mañ da lakaad tammou lien evel ar re-ze a-zioh ar ruiou hag an henchou ma n'o-dije ket bet c'hoant tud an enezenn da ober eun digemer mad d'ar Prezidant. Rankoud a ra beza gwir ar pez he-doa lavaret din ar vaouez a oa bet em hichenn en avion etre ar Gwadeloup hag ar Martinik.

Pa houlennan digand Alain konta din ar pez e-neus gwelet e-unan, e lavar din e-neus bet ar Prezidant eun digemer euz ar re gaerra. Eur bern tud a zo bet e kêr, o klask gweled ha klevet anezañ. Ma n'eo ket eet eñ d'an ti-kêr pa oa an aotrou m'êr ouz e hortoz, n'eo ket abalamour ma oad o klask mired outañ eo, med abalamour ma oa en em vodet kement a dud er ruiou ma ne chome ket ken a blas a-walh d'e oto da baseal. Hag an dra-mañ, toud ar re am-mo kaoze ganto en deveziou war-lerh henn lavaro din adarre.

Med it da glask tenna euz penn ar re o-deus lennet ar hazetennou pe gwelet an televizion ar pez a zo bet skignet gand ar re-mañ e Pariz ! Evito n'ema ar wirionez nemed gand ar re-mañ !

Kaer am-eus, eur wech deuet endro, lavared d'am breur-kaer ar pez a zo bet displeget din e Fort-de-France gand toud ar re o-deus gwelet gand o daoulagad ar pez a oa tremenet eno, n'eo ket ar re-mañ eo a fell dezañ kredi, med ar hazetennou hag an televizion.

Eun dra zo hag a gaver souezuz pe erruer er Martinik evid ar wech kenta : ar prenestrou n'int ket heñvel tamm ebed ouz on re deom-ni e Breiz. N'eus stalaf ebed hag ar gwer n'eo ket lakaet warno evel amañ. Ar Martinik a zo eur vro domm ha ne vije den gouest da badoud enni ma vije serret ar prenestrou; ezomm a vez atao da gaoud êr fresk aleiz. Evid-se, war ar prenestrou n'eus nemed laonennigou gwer hag a n'o-deus ket ouspenn eiz pe zeg sañtmetr lehed hag a heller sevel pe ziskenn, seul vui ma vez c'hoant kaoud muioc'h pe 'nebeutoh a êr, heñvel ouz al laonennigou a vez lakaet a-wechou dre amañ e neh prenestr ar gegin, evid tenna an êzenn diouti. Abalamour da ze e vez atao avel-red en ti. A-hend-all e kav din ne hellfed ket harpa.

FURMIOU HA LIOUIOU ISKIZ

Er Martinik e sav an heol da c'hweh eur, hañv-goañv. Me a

deu bemdez euz va gwele eun tamm a-raog ma sav, da bemp eur hanter, ha kerkent ha ma tibouch war an dremmwel ez an da azeza er-mêz dirag ar gambr, war eur gador-hir, beteg eiz eur, ken na vez servichet an dijuni. N'on ket gouest da lavared pegement a blijadur am-bez eno e-pad ar pennad amzer-re.

Biskoaz em buhez n'eus bet dirag va daoulagad eur gwel evel an hini a vez bemdez dirazo d'ar poent-se. An oabl, heb eur goumoulenn, a deu tamm-ha-tamm, pa dosta ar poent d'an heol da zevel, da veza glaz-ruz, hag en eun taol-kont e weler ar helh alaouret o tifoupa dreist ar menezioù. An traou neuze a gemer eur furm hag eul liou iskiz, ken kaer ha ma ne vez gwelet e nebleh, nag er Frañs nag e bro all en Europ.

Pell dirazom du-hont, e tistag net war an oabl dent begeg ar menezioù glaz-moug, en tu all da lenn-vor Fort-de-France. Biskoaz ne vez gwelet kemend all en on bro. En tu kleiz d'ar pleg douar, ar hoajou gwez-kokos glaz, amañ hag a-hont damvelenet, a ya da goll war-zu an dremmwel en eur vorenn dano.

Tostoh dirazom, ema ar mor glaz-du. N'eus ket eur mouch-avel, med gweled a reer warnañ, plas amañ, plas a-hont, evel luhedennoù arhantet.

Tostoh c'hoaz, war ar porz ha war kêr, e sav ar maged sonn en êr diouz siminalou ar bagou ha re an tiez, rag amañ e teu' abred an dud er-mêz euz o gwele. Izelloh egedon, war bantenn an dorgenn, e welan toennou teol ruz hanter-guzet e-touez deliou gwez braz ar jardinou ha berniou fleur a bep seurt liou.

Eur gwel burzuduz a vez evel-se beb mintin dirag va daoulagad. Ma vije ar Baradoz da veza war an douar, ne gav ket din e hellfe beza en eul leh all.

**Da veza kendalhet.
YVES MIOSSEC.**

DIWAR-BENN DARVOUDOU'ZO BET C'HOARVEZET E BREIZ EUZ 1940 DA 1944

Euz ar brezel diweza, e vez tro da gomz aliez a-walh bepred, ha deuz ar stad ma oa an traou er mareou-ze. Meur a leor hag a studi, kalz filmou hag abadennoù tele ive, a zo bet savet ar bloavezioù diweza-mañ - hag a vo savet c'hoaz sur mad - diwar-benn an amzerioù trubuillet-ze.

Unan deuz ar goulennou a vez klasket kaoud eur respont dezañ, e Breiz amañ d'an nebeuta, eo an hini a zo bet displeget evelhenn gand Alain Deniel, en e leor diwar-benn an Emzao etre an daou vrezel (1) : daoust ha liproh e oa bro-Vreiz pa oa gwasket dindan yeo an Alamagn, evel an Europ a-bez, etre 1940 ha 1944, evid n'eo bet da houde ? « *Ya, eo a respontfe moarvad stourmerien a Emzao, en eur zoñjal er yez, er gizioù koz, er zevenadur* », a skriv Alain Deniel.

N'eus ket ezomm da glask pell, e gwirionez, evid kaoud eo hennez ar respont a rajent. Nevez 'zo, e-neus bet tro Maodez Glanndour da gomz euz an amzer a oa o ren goude 1940 evel euz unan « *habaskoh* » evid araog, hag euz an amzer adaleg an Dieubidigez evel euz « *eur Purgator*. » (2). Tost da dregont vloaz 'zo, e oa bet heñvel respont Roparz Hemon, p'e-noa skrivet : « *e-pad pevar bloaz, euz 1940 da 1944, e tremenas eun avel a frankiz war Vreiz*. » (3).

Padal, hervez Alain Deniel, ma vefe goulennet digand ar Vretorjed o-unan respont, « *kredabl braz, e komzfent euz ar rekizisionou, ar brizonierien, Kastellbriant...* »

N'em-eus ket manket da zoñjal en oll gomzennou-ze en eur lenn efvorennoù Yann Bouessel du Bourg, alias Hervé Lanndiern, ema ar gelaouenn Imbourc'h o paouez embann. (4) Muioh evid biskoaz, marteze, ema ar hiz gand a beb seurt tud

da gonta o efivorennoù, ha n'eo ket atao eur hiz fall. Nemed leor Bouessel du Bourg ez eus ennañ peadra frank da gaoud doñjer outañ : o lenn anezañ, e vo heuget - ha n'eo ket feuket hebken - kement den eo tomm e galon eun disterra ouz an demokratelezh hag ouz al liberte, pezh na vir e feson ebéd ma helljed kared kemend-all hag e vro hag e genvroiz, ar hontrol-net zoken.

*
* *

Eur hrennard e oa c'hoaz Jean-Marie Bouessel du Bourg pa grogas ar brezel. En eur familh a aristokrated hag a vourhizien e oa ganet, dezo, war a zeblant, maneriou, domaniou ha kargou. Ar peb brasa euz e vugaleaj hag euz e yaouankiz a dremenas e diavêz euz Breiz, nemed ar vakañsou. Levezonet gand e lennadennou ha gand darvoudouigou all, e teuas abred, diwar ar pezh a gont, da veza eur broadelour breizad. Kregi a reas ennañ zoken, pa oa c'hoaz 12 pe 13 vloaz, hag eñ e skol e kostez Pariz, ar c'hoant da dehoude deuz ar skol, evid « *tizoud Breiz, c'hweza tan an emzao e-touez ar gouerien hag embann dieubidigez Vreiz.* » Na mui na maez. C'hwita a reas e daol gand ar paotr, evel just, ha netra ken nemed dre ma oa bet kouezet en eur waz-dour, hag en em gavas gand e hroñj foutet, ha tri dant torret...

Deuet da Roazon e penn kenta ar brezel, e 1940, e tarempredas Yann Bouessel du Bourg kerkent paotred Breiz Atao, evel a vez laret, ha lakaad a reas diouste e ano e Strollad Broadel Breiz, ar PNB. Kregi a reas ive da zeski brezoneg, kement-mañ oll mui pe vui heb gouzoud d'e dud, beteg ma oa bet kondaonet da veza karharet eun nebeud deveziou, paket ma oa bet o pega paperennou eun nozvez ouz mogerioù Roazon.

Ouspenn an dra-ze a reas or Yannig, rag, da weled, beza er PNB ne oa ket tra-walh evitañ; prest e oa - hag eo bepred, emezañ, - da vervel evid e vro. Mond a reas eta da heul Lainé. E oa hemañ neuze o paouez diazeza al « *Lu Brezhon* », « *eur strollad dibar* », hervez Bouessel du Bourg, hag e heuillas pleustradegou ha kentelioù al « *lu* ». En eur hao, e veze desket dezañ ha d'e gamaraded « *troiou-brezel ar chouante-rez* ». Kemer a ree perz er bodadegou renet gand Lainé, pa oa hemañ o klask lakaad war droad eur « *Breiz Atao* » nevez. Evel e geneiled, e stlaka e zaouarn da Lainé, alias Neven Henaff, Untersturmführer da zond, pa veze hemañ o hovel anezo da vond da vrezelia ouz paotred ar strouez, da lavared eo pa vezent iset gantañ da vond da chaseal tud ar Rezistañs.

Pa zavas Lainé ar « *Bezen Perrot* », sanset « *kenta bagad on armead da zond* », hervez or skrivagner, n'e-noa Bouessel du

Bourg nemed eur c'hoant : « *mond e-barz.* » Nemed a-eneb e oa e dud, ha gortoz a reas evid rei e ano, hag a-benn ar fin ne reaz ket, daoust ma kemeras perz e buhez ar Bezen, en eur ober gward, en eur zeski tenna, framma ha diframma an armou, hag o teski brezoneg hag... alamaneg : evel a skriv en e leor, « *stag e (oa) dija ouz ar Bezen* », hag ar re a oa e-barz a oa e « *geneiled* » hag e « *vreudeur* ».

Hag en e vleud e oa o tarempredi tud ar Bezen. Dija, e miz even 1941, pa oa bet taget ar Rusi gand armeou an trede Reich, m'e-nije bet gelllet, e-nije bet laket e ano da vond da armead ar Reter, evel reou yaouank all en em gannas « *kadarn-dreist o vedi klod e-leiz.* » Bremañ, er Bezen, ne gave ket diêz tamm ebéd kaoud kentelioù gand eun ofiser alaman; nebeutoc'h c'hoaz trinka gand an Alamaned p'en em gave an digouez; ha kaoud a ra an dro da veuli « *ar vreudeuriez vrezel nevez skoulmet etre Bretoned hag Alamaned.* » Gwelloc'h c'hoaz : « *daoust da bez (e-noa) klevet evel ar re all diwar-benn ar Voched* », e veze eñ « *heuget* » o weled an dud o kaoud kasoni outo !

Perag n'eas ket Bouessel du Bourg da vad er Bezen Perrot, a-benn fin ar gont ? Gweled a-walh a ree avad e oa an tu kreñv gand ar Re Unanet, eur wech ma oant bet dilestret e Nomandi. Gweled a ree ive Breiz a-bez o vond da heul ar Rezistañs, hag e oa nehet - memestra - o soñjal e oa o vond d'ober brezel d'e bobl. Med kement-mañ ne oa ket tra-walh evid miret outañ da lakaad e ano er Bezen, rag « *goude ma vije bet faezet-mik Alamagn, e (vije) aet a-walh d'eur baroud a enor* », ken stard all e krede ar paotr bepred e oa an Alamaned « *enebourien on enebourien* ». Ma ne zinas ket, daoust pegen tost e oa bet da vond da heul Lainé « *beteg penn pella ar bed* », e oe nemedken abalamour d'ar homzou a zistagas Lainé eneb ar relijion : damweled a reas neuze Bouessel du Bourg « *a-dreñv an Alamagn, tasmant euzuz eun dro-spered ha ne zere e tamm ebéd ouz (e) relijion.* » Poent e oa...

Ha koulskoude, tregont vloaz goude, eo evel m'e-nije Bouessel du Bourg keuz da nompaz beza bet aet er Bezen : ennañ eo e oa bet en em gavet, emezañ, ar halonou « *glanna ha nerzusa* » euz en Emzao a-bez. Derhel a ra da zoñjal ive, ha « *muioh-mui* », ne oa nemed an Alamagn hag a oa gouest « *da unani Europa ha da zavetei sevenadur ar Hornog.* »

Ouspenn c'hoaz : « *bet on a-du ha chom a ran a-du, emezañ, gand ar re o-doa lakaet ar stern en-dro d'o horv evid savetei ar vro hag he fobl en eur c'hoari gand an Alamaned.* » N'eo ket heb rêzon e soñjas, eñ, eur wech echu ar brezel, sevel eun armead all evid ren ne h ouezer ket peseurt emgann...

Med ar homzou-mañ, ar peb brasa euz ar Vretoned n'o-deus ket bet lonket anezo da vare ar brezel, ha n'eo ket bremañ eo e vefent prest d'henn ober. Kana meuleudi d'an Alamanted pevar bloaz ha tregont goude fin ar brezel, Yann Bouessel du Bourg n'ema ket e-unan ouz henn ober avad : e kompagnunez vad ema evid se gand ar re a zo amañ hag ahont, dre an Europ, o klask gwenna an Nazied deuz o zorfejou. Kenlabourerien an Emzao a zo er memez mod war a zeblant, o klask adsevel o fenn, o rei da gleved, na pa vez ken, o-deus bet rêzon oh ober kement o-deus bet greet e-pad ar brezel...

Poueza a ra er heñver-ze Yann Bouessel du Bourg meur a wech, evid lavared « *ne oa ket Strollad Broadel Breiz war an heveleb pazenn ha kevredigeziou ar genlabourerien hall.* » D'an nebeuta, n'e-neus ket klasket divenn Lainé nag e skipaill er stumm-ze, oh anzaio dre ze e oant bet, int bepred, kenlabourerien d'an Alamanted. Kenteliuz eo, war ar poent-mañ, gweled Bouessel du Bourg o tisleuga perag e tougas tud ar Bezen ar memez giskamant-soudard hag an Alamanted : « *gand eur gwiskamant ipisial, hervezañ, e vije bet êz da baotred ar Strouez hall anavezoud anezo ha kement a blijadur o-dije bet o tenna warno ha chaseourien war gonikled eur waremm.* »!

Daoust hag ema re ar PNB da veza laket er memez sah ? Med en eur lakad ne oant ket « *war ar memez pazenn* » hag ar genlabourerien all, abred eo gand an dud eo e oa bet sellet outo evel ouz ar re a oa eet deuz tu an Alamanted. Petra zo bet kaoz d'an dra-ze ? Michel Denis, kelennner war an istor e skol-veur Breiz-Uhel e Roazon, a ro deom ar respont, er gwella studiadenn a zo bet savet sur mad diwar-benn an Emzao e-pad ar brezel diweza. (5).

Rag e kement keñver a zo, eo e oa troet an Emzao war-zu ar fachism, e-keñver filozofiez, evid pezh a zell ar mennoziou war dachennou ar politik, an ekonomiezh, evid pezh a zell an doareou-ober, hag all... ha kement-se araog ar brezel dija. Anez da ze, biken n'e-nije bet kontet an Emzao war an estrañjourien ma oa an Alamanted - ha peseurt estrañjourien d'ar poent-se - evid klask gonid he « *frankiz* » da Vreiz. Biken ne vije bet klasket rei da gredi e oa an Emzao didu sanset, pa veze dalhmad war ar memez tro o klask beza gwelet mad gand an Alamanted.

Gwir eo, e keñverioù 'zo, n'o-deus ket marteze bet kenlabouret tud an Emzao gand an Alamanted, kement ha reou all 'zo. Med taoler evez e-neus greet Michel Denis eo en desped dezañ eo n'eo ket bet eet an Emzao ken pell ha m'e-nije bet karet mond moarvad war an hent-ze, hag en e envorennou just a-walh, e tiskouez ervad Bouessel du Bourg, m'e-neus bet eur wech bennag eun tamm diskred ha disfiziâns e-keñver an Alamanted, eo drez dre ma oant bet

« *ken dizeblant ouz kudennou Breiz ha ma 'z int bet ouz re Flandrez pe Oukrainia. Laosket o-doa da goueza e ludu, ar henaouenien anezo, ar spi degaset gand o zreh...* »

Ha penaoz ahendall nompaz teuler kont n'eus bet nemed hent ar Resistañs ha n'e-neus bet biskoaz fellet d'an emzaverien heuilla, e-pad ar brezel ? Biskoaz n'o-deus soñjet, evid ar peb brasa anezo, e helljent beza bet klasket ober evel ar Vretoned all, beza bet klasket derhel penn d'an Alamanted, ha beza bet dibabet neuze hent an demokratelezh. Evel a skriv Michel Denis c'hoaz, ar re a zibabas mond dioustu e-barz ar Resistañs a oa bet ken buan all gwelet fall gand ar rest euz an Emzao.

Perag beza bet chomet heb dibab an hent-se ? En envorennou Bouessel du Bourg, e kaver ar respont a zo bet klevet kant gwech dija gand renerien an Emzao e-pad ar brezel, eo e oa an Alamanted, sañset, evid ar Vretoned, (evel ma oant bet evid an Iwerzoniz e-pad ar brezel kenta) « *enebourien on enebourien* ». Med simploh evid an dra-ze e oa, ha kenteliuz eo adarre gweled Bouessel du Bourg oh anzaio eo war eun dro « *a-eneb d'ar Hallaoued ha d'ar Volcheviked (eo) e felle (dezañ) en em ganna.* » Kalz a vije kavet da lavared diwar-benn eur frazenn verr evel homañ. Nemed hirio bepred e-neus Bouessel du Bourg er memez stumm ar « *spi da rei eun deiz (e) vuhez evid (e) vro* » : daoust ha disklêria a fell dezañ ober e-neus ar bed hag a vez lavaret eo libr, da ren eur saurt kroaziadeg eneb an oll boblou ha ne vefe ket o gouarnamanchou diouz e zoare ? Ha ni Breiziz da ren hirio c'hoaz eun emgann a vrezel a-eneb ar Fransizien all ?

Ma zo traou da jeñch e Breiz - ha piou a nahfe n'eus ket ? - n'eo e stumm ebed evelse eo e vint chenchet.

*
* *

Euz eur poent diweza euz leor Herve Lanndiern e ranker komz c'hoaz. Eur wech liberet Breiz, pe dost, e oa « *dirollet ar mor endro din, emezañ. Eur gorventenn ruz a ree he reuz, hag edod o klask diverka peb tra brezon. Bemdeiz e veze taolet kenvroiz er hampou-kendastum...* »

War ar poent-mañ c'hoaz, e talvez ar boan lenn studiadenn Michel Denis. Evid eur wech, e roer deom chiffrou hag a zo, gwir eo, re nebeud anavezet, sed e hell êsoh a ze tud evel Bouessel du Bourg pe ar re a vez o klask displega en o giz penaoz eo bet dibennet an Emzao e fin ar brezel, rei da gredi a vije bet poursuet an emrenerien - an otonomisted, evel ma lavar an dud - tra ken nemed war zigarez ma oant otonomisted. Komzet zo bet evelset deuz 2.800 a stourmerien

euz an Emzao hag a vije bet heskinet e fin ar brezel : hennez eo ar gont eo a zo roet gand ar Boterf en e leor diwar-benn Breiz e-pad ar brezel.

Tri seurt chifrou eo a ro deom da houzoud Michel Denis, avad :

- ar gont deuz ar re a zo bet dastumet er hamp Margueritte e-tal Roazon : ne oa nemed 148 anezho hag a oa er PNB, ha c'hoaz, eme Michel Denis, ne heller e feson ebed keñveria ar hamp-ze ouz re an Nazied en Alamagn er bloaveziou araog.

- ar gont deuz ar re a zo bet lazeta war an taol, heb prosez na netra : barz departamant ar Morbihan eo a zo bet lazeta ar muia a dud evelse e fin ar brezel : 200 en oll (e Penn-ar-Bed, 116, ha n'eo ket 402; en Aochou-an-Hanternoz, 70 ha n'eo ket 215). Diwar an 200 mañ, n'eus bet nemed 10 o veza bet lazeta abalamour ma oant otonomisted, pa zo bet laketa 115 d'ar maro abalamour m'o-doa bet gwerzet tud, pe dre m'o-doa bet kenlabouret gand an Alamanted, 21 dre ma oant bet oh en em ganna asamblez gand an Alamanted, hag 50 dre m'o-doa bet greet koñverz gand an enebourien.

- ar gont diweza eo hini ar re a zo bet kondaonet goude al Liberation. En Aochou-an-Hanternoz, n'eus bet kondaonet stourmer breizad ebed gand al lezvarn, ha n'eus bet nemed 13 a otonomisted o veza bet kondaonet diwar 313 a dud bet dirag ar « chambre civique »; er Morbihan, 17 hebken, diwar 148.

« *Eur vojenn eo eta*, eme Michel Denis, *e vije bet peurzistrujet kriz an Emzao* » da vare an Dieubidigez, evel a vez roet da gredi peurliesha. Ar peurliesha, ma 'z eo bet kondaonet an emzaverien, eo dre ma oa traou all da damall dezo, beza bet kenlabouret e stumm pe stumm gand an Alamanted, hag all... Mad e-nije bet greet Bouessel du Bourg eta lenn ar studiaden-mañ, araog displega deom eur wech all ar memez tezennoù...

Eun dra vad eo, - evid ar yez, evid al lennegezh, evid ma vefe gallet skriva istor ar vro - e vije tud a beb seurt o tibuna o eñvorennoù. En em houlenn a heller koulskoude, daoust da beza a zofñ Youenn Olier, hag eñ ne raje ket gwelloc'h tud evel Bouessel du Bourg tevel, eur wech da vad.

War dachenn an istor, e hell o eñvorennoù kaoud eun dalvoudegezh bennag. Arabad dezo evelkent êsê lakad an dud da zistrei da zohennou eun amzer a hellom kredi eo tremenet mad.

J. RANNOU

(1) Alain Deniel. Le mouvement breton. Maspéro, 1976, p. 329.

(2) Le brasier des ancêtres. 10-18, 1977.

(3) Al Liamm, n° 20, 1960.

(4) Herve Larndiern. Dreist d'ar gorventenn. Imbourc'h, 1978, 115 p. Bruderez a zo bet laketa evid al leor-mañ en unan euz niverennoù diweza Al Liamm.

(5) Michel Denis. Mouvement breton et fascisme : Signification de l'échec du second Emzao. In : Régions et Régionalisme, PUF, 1977.

War eun dachenn all, eme Michel Denis e penn Skol-Veur Breiz-Uhel e Roazon, hag eñ eo ive a zo o paouez beza anvet da gentes Prezidant Kuzul Kulturel Breiz.

Ar skrid-diazez sevenadurel evid Breiz

- PENAOZ EO BET DISLIBERET
- PETRA 'ZO E-BARZ
- PENAOZ NE VEZ KET SEVENET AR PROMESAOU
- PETRA EO AR HUZULIOU NEVEZ A ZO BET LAKET E PLAS

1. **Eun tamm distro war giz da genta** : kinniget gand Prezidant ar Republik, e miz c'hwevrer warlene, eur chart pe skrid-diazez sevenadurel a zo bet votet ar bloaz-mañ gand Kuzul-Breiz, d'ar 24 a viz genver, ha sinet eo bet eun nebeud amzer goude, gand ar gouarnamant. Eun tamm istor e-neus ar skrid-se, hag a heller konta berr-ha-berr evelmañ :

a) **an danvez-skrid kenta** a oa bet savet gand ar Huzul Ekonomik ha Sosial, a-benn miz even 77 - goude beza bet goulennet ali ar strolladoù sevenadurel breizeg.

b) deut dirag komision gulturel Kuzul-Breiz, e oe kemmet al lodenn euz ar mennad-se o tenna d'ar Helenn, gand lakaad en he leh eun destenn hirroh ha munutoh he danvez (1) hag ahendall, e oe treuzreizet ha disterraet lodennoù all (2).

c) **ar mennad da vad**, savet evelse, a oe votet gand Kuzul-Breiz d'an 23 a viz gwengolo, kuzulierien ar PS hag ar PCF o nah kemer perz er votadeg, en abeg ne oa ket gouezet hag-eñ ar gouarnamant a zigemerfe ar mennad ; kannad an UDB a votas a-eneb; ar guzulierien all a yeas a-du.

d) bez e oa e-barz ar skrid votet diou lodenn a-bouez : unan diwar-benn Kelenn ar brezoneg ha kultur Breiz, unan all diwar-benn ar Helaoua dre radio ha tele. Ez e oa kompren n'helfe ket tud ar gouarnamant gouzañv e teufe da vad en hent-se kement a vez nahet gantañ, abaoe bloaveziou, rei evid kelenn or yez.

e) **Setu 'ta, da heul divizou-kuz gand ar gouarnamant** (ar Prefet-Rannvro o veza bet, e gwirionez, diouz ma lavaras, an den nemetañ o « kourata » en ano Breiz !), e oe kinniget, e miz kerzu, d'an Asambleou-Rannvro eur mennad nevez,

disheñvel-mad war veur a boent diouz hini Kuzul-Breiz. Kemmet e oa penn-da-benn ar reolennoù bet merket, e-barz skrid gwengolo Kuzul-Breiz, e-keñver ar Helenn hag ar Radio-Tele, hag eun urz nevez a oa lakaet e-barz ar chabistrou all da heul. An « digoradur » a jomas damheñvel, gand tenna kuit dioutañ, evelato, frazennoù 'zo, pouezuz ar ster anezo. Chom a reas ive e penn an Titl kenta : Kelenn ar Brezoneg, diou arroudenñ euz an disklêriadur a oa e penn kenta ar chabistr diwar-benn an dra-ze...

f) Plega a reas an darnvuia euz kuzulierien Vreiz ouz youl tud ar gouarnamant : d'ar 24 a viz genver 78, e oe votet « skrid Pariz », koulz lavared heb kemm ebed (nemed eur chifrenn bennag war daolenn ar yalhadou-staliata). Ne oe klevet o sevel rebech nemed a-douez kuzulierien an tu kleiz, hag a votas a-eneb ar Chart, bet displeberet gand Ministr an Deskadurez ha gand FR3.

*
* *

2. Gand se avad, **he-deus Breiz he Skrid-diazev, da dalvezoud evid pemp bloaz lérh-war-lérh**. Evel m'ema ema, ha gwella tra zo d'ober, da hortoz kaoud gweloh, - eur Chart all, pe eul lezenn, pe eur Statud ar yezou minorezel - a zo klask tenna implij anezañ endra vo gellet...

Dao deom da genta gouzoud petra zo divizet ennañ. Da hortoz kaoud dirazom an droidigez voulet, e brezoneg, euz ar skrid-se, bet greet gand Visant Seite war houlenn an Dr. Benard, dezreveller pe « rapporteur » ar chart dirag Kuzul Breiz, e pedom ol lennerien da adlenn an « analizenn » dre ar munut a oa bet embannet kentoh war Vrud Nevez (3).

*
* *

3. **Eur varnadenn verr.** - E gwirionez, evid pez a zell ar **Helenn**, an darnvuia euz ar « reolennoù » embannet gand ar chart a oa bet kemennet dija, evid oll yezou mimorezel bro-Hall, abaoe 1976. N'eus a nevez nemed reolennoù an eurvezioù kelenn brezoneg da veza lakaet e servichou ar vistri...

Hogen, ar rummadig eurvezioù embannet e Roazon d'an 30 a viz mezeven gand Rektor Roazon, dirag Ministr an Deskadurez - **350 eurvez « ouspenn »**, pa vefe ezomm 2.000 pe vuioh - a ziskouez anad-mad, ne vo ket sevenet promesoù ar chart, en eil derez, e 1978-79 |

Evid ar « **Zelled ha Klevet** », ker pell emañ dalhmad deuz an diou pe deir eurvez brezoneg a garfem kaoud bemdez, war ar radio, ha diouz an diou pe deir eurvez tele, beb sizun... Ahendall, ar « huzul-alia » n'eo ket bet krouet, evid ar mare; dihalloud e vo ouspenn-ze, e keñver renerien FR3 e Pariz !

*
* *

4. **Ar Huzulioù nevez.** Eur ger diwar-benn ar re a zo bet krouet gand ar chart :

a) **Kuzul Sevenadurel Breiz** : karget eo da rei aliou diwar-benn ingala yalhadou d'ar strolladou hag oberennou sevenadurel breizeg; aliou a hello rei ive da Guzul-Breiz e-keñver ar politikerezh kulturel e Breiz.

Bez e vo ennañ 63 den, pa vo bet anvet an oll da vond e-barz : 6 kannad a-berz Kuzul Breiz; 3 a-berz ar C.E.S.; 15 a-berz an departamanchoù; 11 a-berz ar hêriou enno dreist 30.000 den; 4 a-berz ar skolioù-meur; 2 evid « Skol-Uhel ar Vro » (Institut Culturel de Bretagne); 10 evid ar strolladou tiez-kultur ha re yaouank; 1 evid ar CERAM (Lotudi); 4 a bennadurezioù dibabet gand ar huzul. Kargidi uhel ar rannvro a gemer perz e labour ar Huzul, heb kemer perz er votadegoù.

Bodet eo bet diou wech Kuzul Sevenadurel Breiz : e Roazon, d'ar 24 a viz ebril; e Naoned d'ar 4 a viz mezeven. Anvet eo bet an aotrou Michel Denis, Penn-Rener Skol-veur Breiz-Uhel, da Brezidant ar Huzul. Eur bureo 13 den a zo bet anvet ive e Naoned.

Kroget eo ar Huzul gand e labour rei aliou diwar-benn ar yalhadou ha diwar-benn politikerezh ar gouarnamant e-keñver yez ha kultur Breiz, Goulenner e-neus Prezidant ar Huzul beza klevet gand ministr an Deskadurez, a-zivoud implij reolennoù ar chart er bloavezh-skol da zond diwar-benn ar helenn brezoneg.

b) **Bureo Teknik evid Breiz.** E labour a vo : rei tu d'ar strolladou hag all... da implij eur rummad materiel (selled ha klevet, gouleier, moullereziou, hag all...); embann ha skigna moulladurioù, pladennoù, kasetennoù, skeudennoù ha traou all; skoazella an oberiantizoù o tenna da vired ha da greski Herez kulturel Breiz; marteze sevel stajoù evid ar re karget da gas an oberiantizoù-ze endro.

Krouet eo bet dindan stumm eur gevredigez hervez lezenn 1901. Renet eo gand eur huzul 25 den : kuzulierien-rannvro, departamanchoù, kêriou braz, hag ar stad, ha daou gannad

a-berz ar strolladou kulturel. Prezidant ar bureo teknik a zo an aotrou Jouault, kuzulier departamant an Il-ha-Vilen.

c) **Komite etre-departamanchou**, ennañ 9 gannad a-berz ar stad, ha 9 a-berz ar 5 departamant a Vreiz, karget da ginnig penaoz ingala ar skoazellou-arhant evid kas endro al labouriou sevenadurel. Implij a ra ar homite-ze hervez e venoz, an alioù roet dezañ gand Kuzul Sevenadurel Breiz.

Ha bez e vo neuze d'ar Huzulioù-departamant dibab da vad talvoudegezh ar yalhadou ha da biou o rei. Ar homite-etre-departamanchou e-neus 3 milion a lurioù nevez da ingala evid ar bloavezh 1978, e-sell an dispignou « kas-en-dro » (fonctionnement). Ar yalhadou « staliata » (équipement) a vez da rei da heul an dibab greet a-unan gand dileuridi ar Stad ha re Kuzul-Breiz. Taolenn ar yalhadou staliata evid 1978 a gaver e-barz ar chart, hag e sav ar yalhadou-ze da 6 milion a lurioù nevez.

Disklêriadennou dastumet ha barnet gand : A. Keravel, Kuzulier-rannvro a-berz kêr Vrest.

(1) Skrid nevez kinniget gand an tu kleiz, nemed e oe skarzet diouz ar pennad-ze traou a-bouez (skolioù-levia, stummidigezh ar viatri, liseñs...)
(2) Lodenn an « taolioù-oberia-skwer » (eur rummad oberou a zo bet lezet a-gostez).
(3) Gwelout an n° II, pp. 18-21.

EMBANNADURIOU EMGLEO BREIZ

Evid studi pe kelenn ar yez :

• **KOMZOM, LENNOM HA SKRIVOM BREZONEG,**
gand **J. Tricou**

Dioù levrenn : Kenta lodenn - Eil lodenn	pephini :	25	F
Dioù bladenn da heul al lodenn genta (KLT)	24 ha	28,50	F
Eur gasetennig e brezoneg Leon, da heul an eil levrenn		40	F
Evid Bro-Wened : eur gasetennig evid al lodenn genta		30	F

• **AR BREZONEG DRE RADIO,**
LE BRETON PAR LES ONDES, gand **V. Sèité**

Daou levr :			
Kenta levr, (evid ar re a zo o kregi gand ar studi)		17,50	F
Eil levr (eil bloavezh)		19,50	F
Eur gasetennig da heul peb levr	pephini :	30	F

- **Al levrioù-ze eo a vez implijet gand ar Hentelloù dre lizer-mañ :**
- **Levrioù J. Tricou :** Kentelioù dre Lizer Skol ar Merher, A. Merser, 6, ru Beaumarchais, 29200 Brest
- **Levrioù V. Sèité :** Skol dre lizer, V. Sèité, Ti-Carré, 29150 Kastellin

Da veza goulennet en oll staliou-levrioù pe digand :
EMGLEO BREIZ, B.P. 17, - 29266 Brest Cedex
C.C.P. EMGLEO BREIZ, 1649-07 U Rennes

PLADENNOU NEVEZ

Eur studi a-zoare a vije dao ober a-benn gouzoud ped pladenn ar bloaz a vez embannet bremañ gand kanerien ha muzisianed euz ar vro, e-keñver an niver a veze o tond er-mêz na pa vefe nemed deg vloaz 'zo. Keñveria a helljed ober ive ar seurt diskou a veze embannet neuze, hag ar re a vez bremañ. D'an nebeuta, ar mizioù diweza-mañ, n'eo ket bet treut ar geustereñn, peogwir eo euz deg pladenn nevez eo e hellan renta kont amañ.

ALAN STIVELL

Krogom gand an hini a zo bet greet gand ar brudeta euz kanerien Vreiz, Alan Stivell e-unan. Eur pennad 'zo, e oa peadra d'en em houllenn gand peseurt hent e oa eh o vond. Rag disheñvel krenn deuz kement e-noa bet greet araog, eo e oa e ziou bladenn ziweza. « War-lerc'h boud bet deut a-benn da vout anaveet », e-noa bet fellet dezañ emezañ, lakoad e vrud da dalvezoud evid bruda « barzed meur on amzer-ni » hag evid servijoud « on dispah kulturel » : setu ma kane barzonegou Keñveg, Ker-verziou, Maodez Glanndour, Per Danaz ha Yann-Ber Piriou, war donioù bet savet gantañ peurvuia, ha c'hoariet gantañ ouz an delenn.

Goude ze, e-noa bet savet e-unan eun heuliad a zonioù nevez diwar-benn on amzer dremenet hag on amzer-vremañ, med peadra a oa da gaoud abeg aliez ar hanouennou-ze, rag eur feson dezañ e-unan eo e-neus Stivell da zibuna istor ar vro, ha bet zo bet tabut e gwirionez diwar-benn an disk-mañ, e meur a ge-laouenn (1).

Daoust ha n'eo ket bet digemeret koulz ar pladennoù-mañ hag ar re araog ? D'an nebeuta, n'eo ket bet deut da vad an dro-Vreiz diweza e-neus greet Alan Stivell just araog votadegou miz meur; war goll eo bet zoken, dre ma n'eus ket bet o vond da zelaou anezañ ar wech-mañ ar pobladoù tud a veze o vond araog.

Padal, disk nevez Alan Stivell a diefe ober berz. Anvet eo bet « Un dewezh barzh gêr », ha kalz muzik e zo wamañ : tonioù bet kempennet gantañ, pe re all, hag a skriver war ar golo az int bet savet « hervez an umor », war an taol. Da gredi zo e oa bet kavet pe gempennet an tonioù-mañ memestra tamm pe damm en araog. Da vihanna, traou plijuz eo a zo da zelaou war an disk, na pa vez ken nemed an ton kenta, « trinquons nos verres », diwar eun ton koz a Vreiz Uhel, pe c'hoaz « Inizi Hanternoz ».

Stivell a gav dezañ eo ar memez spered eo a zo o ren e-touez an dud en oll vroioù keltieg, n'eo ket souezuz eta e vije klevet war ar bladenn-mañ meur a don deuz ar broioù keltieg all, diou ganouenn dreist-oll, unan deuz Kerne-Veur, hag eben deuz an inizi Hebridez. N'eus neuze nemed

diou zon vrezonag war an disk : eun ton-dañs, « tabud Kemper », hag a zispieg penaos oa deuet e kourerien a villierou da Gemper, rag c'hoant o-doa da veva evel ar sitoanied all... », ha gwerz « ar we-zenn avalou », ha ne gomprenet ket avad perag e lavarer eo euz a Vreiz-Uhel, pa oar an oll eo deuz Kerne-Uhel.

Taoler evez a vo gret e-neus Stivell roet eul liou nevez da galz euz an toniou a glevet war an disk, er radio e-neus displeget e-noa bet fellet dezañ digemer a beb seurt levezoniu diwar muzikou all, ha n'eo ket iskiz neuze e vije kavet eur seurt doare jazz da doniou zo.

Taolom evez ive n'ema ket Alan Stivell ken e ti Fontana, hag ema bremañ dindan ar gompagnunez vraz CBS, daoust m'eo bet laketañ label Keltia 3 war ar golo ive, Keltia 3 o vezo an ti-embann diskou bet savet gand ar muzisian e-unan (2)

AN DREGERIZ

N'heller e feson ebed keñveria naved disk an Dregeriz gand hini Stivell, zoken ma vez Soazig Noblet o c'hoari euz an delenn eveltañ. Deg vloaz 'zo eo e oa bet diazezet ar strollad, hag abaoe, e-neus kaset endro beilladegou hag abadennou a beb seurt, e bro-Dreger a-bez evel just, med e leh all ive.

« Geriou ha notennou pennaouet hervez an digouezioz » eo a glevet war ziskou an Dregeriz, Tregeriz hag o-deus c'hoant da veza gwriennet don en o horn-bro. A-wechou koulskoude, e vez klevet ganto, war ar pladennoù med er beilladegou ive, kanaouennoù nevez hag o-devez an dud sur mad poan a-walh o heuilha anezo, dre ma zint barzonegou savet e brezoneg uhel, ha dre ma ne vez ket klasket gand ar ganerez distaga ar homzou e doare Treger.

War an disk-mañ avad, ez eus eur ganaouenn hag a blij, eo « son ar patatez » an hini eo, bet savet ar homzou anezi gand Per-Mari Mevel. Ne veze nemed seliaou an dud o tiskana gand an Dregeriz, e beilladegou ar goañv tremenet, evid gwelad e plij dezo ar patatez evid gwir, hag ar ganaouenn nevez-mañ kerkoulz all. Kanaouennoù galleg a zo ive war an disk, ha meur a hini all e brezoneg, dreist-oll « merhed lwerzon », bet savet ar homzou anezo gand Per-Mari Mevel c'hoaz, hag

an ton gond Soazig Noblet, en enor d'ar merhed a vez o vanfesti en Ulster evid a peoh, evid lavared « nann d'ar brezal, nann d'an emgann. » Meur a don all a zo bet kempennet evel kustum evid an Dregeriz gand Fanch Danno (3).

AN TRISKELL

Telennerien eo a zo euz an Triskell ive. War an diskou all a oa bet gret ganto araog, e vezent klevet o son euz an delenn dija, med kana a reent ive. N'eus komzenn ebed war o zisk nevez avad, muzik eo a glevet euz an daou du, gand an daou vreur Keffeleant, Pol hag Herve, skoazellet gand sonerien all.

Lavarom diousto eo brao ar golo war an tu kenta, hag e-neus eun doare boy-skout, e tro-kein. En diabaraz avad, ez eus displegadennou gouzieg gand René Abjean, diwar-benn istor an delenn, ar feson da c'hoari hag all... Deski a reom evelse e vije bet c'hoaz e kostez Kastellin, war-dro 1930, eun telenner koz hag a c'hoarie gand eun delenn euz ar re simpla : an hini diweza a diee beza euz telennerien an amzer goz. N'eo nemed gand Alan Stivell eo a zo bet adroet brud d'an delenn gellieg e Breiz.

Gand meur a hini eo bet lavaret e oa an Triskell gwelloc'h muzisianed evid na oant kanerien, ha n'on ket pell deuz lavared heñvel. War ar bladenn-mañ, eo eun dibab a doniou eo a ginnigont. Tonioù-dañs (gavotenn ar menez, an dro) ha tonioù a-boz (an hader) ad kempennet. Tonioù koz eta, ha re nevez, unan anezo bet savet, mar plij, en enor d'ar gompagnunez BAI. An ton anvet « Inizi Hebridez » a zo kaer-eun ton nevez eo c'hoaz, bet savet, a lavarer deom, war devinier an Aber Beniget... (4)

BARON-ANNEIX

Bombard ha biniou koz bremañ. An daou zoner Jean Baron ha Christian Anneix n'int ket ar re genta deuet, rag eur wech eo o-deus bet gonezet ar priz kenta e pardon Sant Herve e Gourin. An eil disk eo dezo d'ober en eur ober nebeud a amzer : da gredi zo eo bet plijet an hini kenta.

An eil a ray ive, ha ma oa bet gret an

hini kenta war hanter gand Michel Tou-tous hag e gomper, hema nevez a zo bet savet penn-da-benn gand Baron hag Anneix. Esoh a ze e hallont rei da glevad da genta eun nebeud tonioù a vro-Wened : bale Plenuer, laride Pleuigner, an dro, ton a-boz a Bleuigner, tonioù hag o-deus bet int, Breiz-Uheliz desket digand sonerien all deuz ar Morbihan, ha desket mad.

Med tonioù deuz a Vreiz-Uhel a glevet ganto ive, hag an eun doare ken ampart all. Evel m'eo skrivet war ar golo, estonet e vo meur a hini marteze o klevad muzik gallo sonet euz ar vombard hag ar biniou koz. Brao e teu ganto koulskoude, dreist-oll eun ton pile-menu distaget euz er henta. Eun disk da zelou eta (5).

AVEL NEVEZ

Deuz a Vreiz-Uhel zo deuet pladennoù all deom, evel ma vije eur seurt avel nevez o c'hweza deuz an tu-ze deuz ar vro. Savet zo bet kalz strolladoù dre eno eur pennad 'zo : e gouelioù « Kan ar Bobl », en Oriant, e vez kaji muioc'h a strolladoù euz ar vro hallo evid na vez deuz a Vreiz-Izel. Moarvad eo esoh dezo, e keñverioù 'zo, rag esoh eo da nann-vrezonerien kom pren - ha kana - pozioù galleg, ha neuze, santet e vez aze levezon strolladoù all evel Malicorne, pe strolladoù folk euz a vro-Hall.

« Avel Nevez » eo drez an ano a zo bet dibabet gand eur strollad deuz bro Sant-Malo, hag a zebiant beza ennañ eun tamm mad a dan : klevad a reer ganto koulz tonioù ha sonioù deuz ar vro-ze (6).

LA MIRLANTOUILLE

Gwelloc'h am-eus kavet avad « la Mir-lantouille », ha « les Pillotouses », hag a zo int deuz bro-Blessac. Diwar ar golo, e vez gwelad o-deus an daou strollad-mañ eun doare retro, med n'eo ket dispiljuz tamm ebed, ha savet mad eo ar golo diouz ar bladenn heh-unan. Sonioù ha tonioù eo a vez klevet ganto ive tro ha tro, ha lavared a ranker o-deus ar peder blaz yaouank a zo ober « les Pillotouses » mouezioù kaer-kenan : en eun doare frounez eo « kanont sonenn « Isabeau »,

hag a zo hini an teir splujadenn e galleg; sanbet na oa nemed eun taol-ès : n'o-deus ket da gaoud keuz da veza laketañ anezañ war an disk. Deuet mad-tre eo ive « la Batelière » (7).

AR REVERZI ZU

Da geñver darvoud skrijuz ar reverzi zu, zo bet embannet tri pe bevar disk, hag a dalvezo ar gonid diwarno da zikour ar re o-deus bet koll. N'em-eus klevet nemed daou anezo. War unan, n'eus nemed traou nevez toud, bet savet war an tomm gand ar ganerien pe ar vuzisianed dioustu da heul an darvoud. Ar re-mañ, n'int ket Bretoned toud, peogwir e kaver Gilles Vigneault pe François Beranger en o mesk. Peb tra n'eo ket deuet koulz : savet e-neus Dan ar Braz avad eun ton dispar (« le sang des navires »), ha go-paer a oar beza Gilles Servat atao (« c'est la faute au pétrole ») (8).

War an eil deuz ar pladennoù-mañ, ne vo klevet ton nevez ebed, hag en eur stumm, ne vo ket avansetoh ar re 'vez o heuilha a dost an neveztonioù war da-chenn ar han hag ar muzik e Breiz. Med talvezoud a ray d'ar re o-deus c'hoant gouzoud peleh ema eru ar Vretoned war an eil tachenn hag eben, rag eun dibab a zo bet gret deuz an oll stummoù ha doareoù a vez klevet e Breizer mareoù-mañ : sed e kaver war an disk, mesk ha mesk, Alan Stivell, Servat c'hoaz, Diaouled ar Menez, Ogham, evel gand Kemper, koulz hag ar c'hoarezed Goadeg. Ano an disk : « ils se meurent nos oiseaux », a zo diwar hini ar ganaouenn a oa bet savet gand Glenmor 11 vloaz zo, da vare darvoud an Torrey Canyon.

An oll diez-embann diskou e Breiz eo a zo en em glevet evid sevel ar bladenn-mañ asamblez : Ar Folk, Iris, Coop Breiz, Kelenn, Keltia 3, Mouez Breiz ha Velia. An arhant gonezet diwarni a vez roet da Gomite ar Beskerez e Brest ha d'an SEPNB (ar Siosiete da zivall an natur e Breiz) (9).

UILLEAN-PIPE HAG OGRAOU

Evid kloza eo am-eus dalhet, last but not least, « an erminig », eun disk a zo

bet greet war eun dro gand Alan an Hegarat hag Alan Trovel, an hini kenta o son ouz an uilleann pipe, an eil o veza ouz an ograou. D'am zoñj eo unan deuz ar re wella, ha dleet e vije dezañ ober berz, daoust ma n'eo ket dispar ar golo. Deuz lwerzon eo e teu deom an uilleann pipe, hag iskiz pegen brao eo da heul an ograou.

Choaz o-deus greet an daou Alan toniou deuz ar vro hag eun nebeud re all deuz an lwerzon. Ar re deuz ar vro a zo pe doniou koz, pe re nevez, bet savet lod anezo gand La Pie, da lavaret eo gand Herri Leon. Mad o-deus greet Alan an Hegarat hag Alan Trovel sevel an disk-mañ tamm pe damm en eñvor Herri Leon : eur 15 vloaz 'zo bennag eo marvet La Pie, ha n'eus ken nemed ar re gosa deuz ar zonerien bagadou moarvad o kaoud soñj anezañ, pa 'z eo anavezet gand an oll bepred ano Étienne Rivoallan, marvet eur bloaz araozañ. Bet e oa bet Herri Leon unan deuz ar re genta o sevel toniou nevez evid son ouz ar biniou braz, ha war ar bladenn-mañ e vo klevet eta meur a hini bet savet gantañ, dreist-oll « an erminig ».

Nemed an oll doniou a laker war e ano, n'eo ket eñ e-noa savet anezo : « Kerreg beg an treiz », eo gand Donatien Laurent eo a oa bet savet, hervez ar peza zo bet lavaret din. Hervez ar pezh am-eus klevet ive, ton ar zah-lef, n'eo ket dishefvel tamm ebet deuz an hini a vez kanet gand ar c'hoarezed Goadeg, daoust da bez a zoñj d'an Hegarat ha da Drovel. En em houlenñ a reer ahendall petra zo gwir barz ar pezh a lavar an daou vuzisian deuz « San-

tez Anna Radeneg ». Med n'eo an oll eveziadennou-mañ nemed munudou, ha n'o-deus talvoudegez nemed war da-chenn an istor.

Ar bladenn a zo, hi, unan deuz ar re genta a rankit prena, evid ho prasa plijadur (10).

Diskou nevez all a zo bet greet gand Dastum, gand ar c'hoarezed Goadeg, med n'on-eus ket bet tro da zelaou anezo c'hoaz. Re all a zo da veza ar sizuniou pe ar miziou da zond gand ar Sonerien Du, Dir ha Tan, Jean-François Quemener hag all... E koulz hag e poent e vo komzet anezo amañ neuze.

F.B.

(1) Ma zo lod hag o-doa bet kavet an disk deuz ar henta, meur a hini all a oa bet o tamall da Stivell, n'eo ket ar homzou hebken, med ar muzik ive. Gweled dreist-oll « le Peuple Breton », kazetenn an UDB, n° 167 hag an niverennou war-lerh, ha neuze daou bennad barz « Bretagne Nouvelle », kelaouenn sizuniou ar PCF e Breiz, hag a gaver en n° 91-92 kerzu-1977, ar hrisa barnadenn a zo bet douget moarvad diwarbenn Alan Stivell hag e vennoziou.

- (2) CBS, n° 82823
- (3) Velia, n° 2230055
- (4) Le Chant du Monde, LDX 74640
- (5) Ar Folk SB 369
- (6) Ar Folk SB 370
- (7) Velia 2230044
- (8) Ballon Noir BAL 13005
- (9)
- (10) Velia 2230054

En niverenn-mañ, e vo kavet da lenn dreist-oll :

- eur gontadenn fentuz gand Korantin Riou, eil priz Per Trepos e 1976 : « troiou-kamm ar zant dizano ».
- ênvorennou-beaj Y. Miossec er Martinik, eun enezenn eun dudi he gweled.
- eur renta-kont euz eul leor nevez deuet er-mêz da veuli « ar vreudeuriez-vrezel » a oa bet diwanet etre Bretoned 'zo hag an Alamanted e-kerz ar brezel diweza.
- ar renta-kont deuz deg pladenn nevez gand kanerien ha muzisianed deuz ar vro : Alan Stivell, an Dregeriz, an Triskell...

Au sommaire de ce numéro, on lira notamment :

- une nouvelle de K. Riou, second prix Pierre Trepos en 1976 : les mauvais tours d'une statue dont presque plus personne ne sait quel saint elle représente, et que l'on croyait pouvoir voler impunément...
- les souvenirs de voyage d'Yves Miossec à la Martinique.
- le compte-rendu d'un livre récemment publié en breton, qui n'hésite pas à célébrer « la fraternité d'armes » nouée entre certains Bretons et les Allemands durant la dernière guerre.
- le compte-rendu de dix nouveaux disques, dont ceux d'Alan Stivell, les Tregeriz, les Triskell, etc...